

Adriaen Poirters Lezing 2021

Rob de Wijk: De slag om Europa



Culturele Kring Adriaen Poirters Oisterwijk

29 maart 2022



Adriaen Poirters Lezing 2021.

Op 29 maart 2022 heeft Rob de Wijk de (vanwege corona uitgestelde) Adriaen Poirters Lezing 2021 gehouden.

De Adriaen Poirters Lezing is een gezamenlijk initiatief van de Culturele Kring Adriaen Poirters, de gemeente Oisterwijk en Cultuurcentrum Tiliander.

De lezing wordt eens per jaar gehouden en is een eerbetoon aan de in 1605 in Oisterwijk geboren priester, schrijver en volksredenaar Adriaen Poirters. Als schrijver is hij vooral bekend geworden door zijn boek: *“Het masker van de wereld opengetrokken”*. Dit boek was in de 17^e en 18^e eeuw het populairste boek van Zuid-Nederland. De titel *“Het masker van de wereld opengetrokken”* is het motto van de Adriaen Poirters Lezing.



De vorige Adriaen Poirters Lezing werd op 11 december 2019 gehouden door voormalig EU president Herman van Rompuy. Zijn onderwerp was *“Wie of wat zouden we zijn zonder de Europese Unie?”*. Hij hield een overtuigend betoog over de betekenis van de Europese Unie. Het draagvlak voor de EU liet in die tijd nogal te wensen over.

Sinds 24 februari 2022 is de wereld ingrijpend veranderd. De oorlog in Oekraïne heeft het draagvlak voor de *Europese Unie* een enorme push gegeven. In een paar weken tijd zijn in Europa politieke knopen doorgehakt waarover anders jaren zou

worden gediscussieerd. Europa liet opeens zien dat het wereldmacht van betekenis is.

Iemand die dat al veel langer heeft ingezien is Rob de Wijk, hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de *Universiteit Leiden* en oprichter van het *Den Haag Centrum voor Strategische Studies*. Zijn in 2019 verschenen boek *De Slag om Europa* geeft een uitstekend overzicht van de geopolitieke verhoudingen in de wereld. De inhoud van dit boek is het onderwerp van de Adriaen Poirters Lezing 2021.

Dit verslag bestaat uit drie onderdelen:

1. Samenvatting van de inleiding van Rob de Wijk
2. Verslag van de discussie na de pauze
3. Interview dat later met Rob de Wijk is gehouden, waarin een aantal aspecten nog wat verder zijn uitgediept.

1. Inleiding van Rob de Wijk

Op mondiaal niveau zijn er vier hoofdrolspelers: Het China van Xi Jinping, het Rusland van Vladimir Poetin en zijn oligarchen, de VS van Joe Biden met de erfenis van Donald Trump, en de EU na Brexit.

China

Het beleid van China is gericht op welvaartsvergroting voor de eigen bevolking en meer aanzien op het internationale toneel. Het land heeft daartoe een uitgekiende strategie uitgezet. In 2035 wil China zich ontwikkeld hebben tot een matig welvarend land. In 2049 (wanneer de Volksrepubliek 100 jaar bestaat) wil het zijn uitgegroeid tot de belangrijkste economische speler in de wereld. Het land gaat de strijd aan met de VS, met name op het gebied van de industriële technologie en de datarevolutie

(5G, high tech, artificiële intelligentie). Daarnaast vinden er sinds 2014 grote investeringen en aankopen plaats in het kader van het *Belt & Road Initiative* (BRI).



Dit fenomenale project is gericht op het aanleggen van infrastructuur, op het creëren van fysieke en digitale handelsroutes naar Europa met de haven van Piraeus als drakenkop. Met de armere landen langs de route worden politieke en economische connecties aangeknoopt en industrieën opgezet.

Met alle macht probeert China zijn imago op te poetsen en in een goed blaadje te komen staan. Behalve via de officiële diplomatieke kanalen, loopt dat via beïnvloedingscampagnes, spreekbuizen (zoals de Confuciusinstituten), het zorgvuldig aansturen van de Chinese diaspora en andere soft power instrumenten.

De ontwikkelingsbalans van China kent opmerkelijke successen maar ook mislukkingen. Onmiskenbaar is er veel bereikt ten aanzien van de levensstandaard en de armoedebestrijding in het binnenland. Anderzijds heeft de toegenomen assertiviteit en zelfoverschatting onder Xi ook schade berokkent, met name in termen van reputatie en begrip.

Rusland

Rusland onder Poetin streeft niet zozeer naar economische ontwikkeling als wel naar politieke en militaire macht. Het westen wordt afgeschilderd als decadent, gedegenereerd en agressief. De eigen economie is klein (vergelijkbaar qua omvang met de Benelux), maar het land is

groot als kernmacht en als leverancier van fossiele brandstoffen.

Politiek gezien is het land een kleptocratie met een potentaat aan de top en een groep oligarchen die zich verrijken om hem heen. Poetin zelf presenteert zich daarbij (met ontbloot bovenlijf) als een sterke leider die kracht en leiderschap uitstraalt naar zijn bevolking.

De strijd met het westen wordt aangegaan door te ontregelen en door desinformatie te verspreiden (en niet door het opbouwen van soft power zoals China doet). De GROE neemt 'actieve maatregelen', dit zijn subversieve acties zoals hacks, doofpotten, moordaanslagen, spionage via hubs, undercover agenten, pro-Russische meelopers e.d.

Wat dit allemaal oplevert is niet geweldig.

Rusland is geen wereldspeler geworden.

Het land is er niet in geslaagd om het westen te verslaan of uiteen te drijven.

Nepnieuws en misleidende propaganda zijn



averechts gaan werken.

Ook de oorlog met de Oekraïne dreigt voor Poetin een fiasco te worden. De omvang van de troepenmacht is ontoereikend en de aard van de strijd is zodanig dat Rusland niet kan winnen.

De Verenigde Staten

Onder Trump is veel kapot gemaakt, dat speelt zijn opvolger Biden nog steeds parten. Biden wil democratieën verenigen, hij wil weer deelnemen aan de belangrijke internationale instituties (NAVO, WTO, WHO, INF, de milieuafspraken van Parijs). Maar het internationale vertrouwen in de VS en de US dollar is onder zijn voorganger

flink aangetast. De onzekerheid over zijn opvolging draagt verhindert een structureel herstel van de relatie.



Wat duidelijk is, Biden koestert een diepe haat jegens Poetin. Hij ziet hem als een lastige vlieg wiens capriolen hem afleiden van zijn belangrijkste uitdaging en dat is China.

De Europese Unie

De focus van de EU ligt op het beschermen van welvaart, veiligheid en waarden. In dit streven heeft Brexit de EU flink opgeschud (waarbij Johnson zich moest schikken). De Europese integratie is versterkt en de beweging naar meer strategische autonomie heeft een significante vlucht



genomen. De aanpak van Corona, het gemeenschappelijke industriebeleid, de digitale revolutie, de defensievoornemens en de gemeenschappelijke sancties tegen Rusland bevestigen dit. Duitsland en Frankrijk hebben na het vertrek het VK snel een nieuwe taakverdeling gevonden, Duitsland op het economische vlak, Frankrijk op het politieke vlak.

Nederland heeft overigens een slecht figuur geslagen in zijn opstelling tegenover de Corona herstellepakketten en de uitgifte van euro-obligaties. Ons land zal op zoek moeten naar een meer constructieve opstelling met nieuwe partners.

Europa als Unie is een krachtige regelmacht die vanwege de exclusieve bevoegdheden op het gebied van o.a. de internationale handel en de concurrentie, niet uiteen gespeeld kan worden. Andere spelers lopen hierop stuk. Noch China, noch Rusland, noch het VK zijn erin geslaagd een handelsakkoord te sluiten met het EU-blok. Gezien deze regelmacht, in combinatie met de drive naar een meer autonome geopolitieke positie en een sterkere defensie, zou het zo maar kunnen dat de 21^{ste} eeuw de eeuw van Europa wordt.

Samenvattend

De grootmachten spelen ieder hun eigen spel. De kleinere landen zijn machteloos (kijk naar Australië en naar het Verenigd Koninkrijk).

De Verenigde Staten spelen *rugby*, hard tegen hard. China speelt *go*, een ingewikkeld en langdurig bordspel. Rusland opereert op een *schaakbord*, probeert de tegenstander met slimme zetten uit te schakelen. De EU tenslotte bewaakt de toegang tot het *stadion*, zij bepaalt de regels en standaarden van de toegang tot haar markt en daarmee van de gehele internationale handel.

2. Verslag van de discussie na de pauze

In de discussie komen diverse aspecten rondom het thema De slag in Europa aan de orde. De actualiteit van de oorlog krijgt daarbij veel aandacht.

Eén van de vragen betreft de bedroevende toestand waarin onze defensie momenteel verkeert nadat er decennialang op bezuinigd is. Lange tijd heeft het Westen in de waan verkeerd dat vrede en veiligheid, na alle ellende van twee Wereldoorlogen,

redelijk gewaarborgd zouden zijn. We dachten een nieuw tijdperk te zijn binnengetreden, zeker na de val van de Muur. Het soort oorlogen dat we in de 20^e eeuw hebben meegemaakt, zouden tot het verleden behoren. Helaas is gebleken dat we ons daarin schromelijk hebben vergist.

Signalen dat we het Russisch gevaar onderschatten zijn er zeker geweest, maar we wilden het niet horen. Als gevolg daarvan zijn we militair onmachtig geworden. We hebben het beheer en onderhoud van militair materieel schromelijk verwaarloosd. Pas nu breekt het besef door dat we dringend aan achterstallig onderhoud moeten werken. Maar je kunt je afvragen of dat niet te laat



is. Er speelt meer. De noodzakelijke kennis op het Ministerie van Defensie is bijvoorbeeld grotendeels verdwenen. Toen De Wijk een hoge functie had bij Defensie was hij verantwoordelijk voor het beleidsonderdeel strategische planning. Toen hij deze functie verliet is de gehele afdeling verdwenen. Het werk wat hij deed is feitelijk voortgezet door het Haags Centrum van Strategisch Studies, dat door hem is opgericht. Het bestaat nu 15 jaar. Op dit moment ontbreekt bij Defensie voldoende kennis om over lange-termijn vraagstukken na te denken. Daarvoor is men nu aangewezen op kennis die elders in instituten aanwezig is, zoals HCSS.

Wat zich wrekt is de opvatting dat we lange tijd niet bereid waren te geloven dat er mensen bestaan zoals Poetin, die militaire macht gebruiken om hun doel te bereiken. We waren eraan gewend geraakt dat welvaart en veiligheid vanzelfsprekend waren. Zoals water dat uit de kraan komt. Maar dat is niet zo. Om te voorkomen dat er niet nog eens een grote wereldoorlog zou uitbreken hebben instituten als de EU en de NAVO opgericht. Niet als een militair aanvalswapen maar als een vredesproject.

We zijn vergeten dat denken in termen van machtspolitiek impliceert dat je daar ook militaire macht tegenover moet stellen. Als je dat niet doet krijg je precies wat er nu gebeurt. Het is beschreven in het boek *De Slag om Europa*. Het is zó voorspelbaar.

In het denken over vrede en veiligheid verschilt Rusland wezenlijk van het Westen. Rusland is een typische klassieke grootmacht. Het begrip veiligheid wordt daar geïnterpreteerd in termen territoriale veiligheid. Daarom leggen ze zo sterk de nadruk op uitbreiding van territoriale invloedssferen.

In Europa zien we veiligheid in termen van groepen van mensen. We zijn meer ethisch gedreven. Vandaar dat we militaire vredesoperaties uitvoeren. We zijn begaan met het lot van mensen. Daarom doen we aan ontwikkelingshulp. Dat doen Russen en Chinezen niet. Die hebben een totaal andere perceptie van de wereld.

We moeten veel meer rekening houden met het feit dat er voor ethisch gedreven internationaal beleid minder ruimte is. Het westen zal zich moeten aanpassen. Het betekent dat 'exportproducten' als mensenrechten, democratie en vrijheden het steeds lastiger krijgen. Het aantal democratieën is op zijn retour. We komen steeds meer in de verdedigende modus van onze waarden. Macht en waarden zijn twee zijden van dezelfde medaille.

In zijn columns in Trouw heeft De Wijk erop gewezen dat de huidige crisis moet worden opgelost door politici die medeverantwoordelijk zijn voor de decennialange bezuinigen op Defensie. Die politici ontbreekt het vaak aan het besef hoe met internationale militaire vraagstukken om te gaan. Zo zijn er ministers die vol trots vertellen welke wapens en welke hoeveelheden ze aan Oekraïne hebben geleverd. Vaak buiten de officiële woordvoerders om, gewoon via Twitter. Om aan de mensen te laten zien wat ze allemaal gedaan hebben. In de grote wereld van internationale betrekkingen en oorlogvoering is dat precies wat je niet moet doen. Binnen Europa en de NAVO is nu afgesproken dat niet meer te doen.



Eén van de aanwezigen vraagt hoe De Wijk aankijkt tegen de relatie tussen Trump en Poetin. Daar is volgens hem nog veel onduidelijk over. Er wordt nog steeds onderzoek naar gedaan. Hij wijst op een top tussen Trump en Poetin in Helsinki in 2018. Daar is niets over bekend geworden. Er is niks van op papier gezet, hetgeen ongebruikelijk is voor zo'n topontmoeting. Dat is nog nooit eerder gebeurd. Bekend is dat er een sterke economische relatie bestaat tussen Trump en Rusland. Hij heeft er grote investeringen gedaan. Maar het belangrijkste is dat Trump grote bewondering heeft voor sterke mannen zoals Poetin. Trump is gewoon geen democraat. Hij heeft grote bewondering voor autocraten zoals Poetin. Dat heeft hij ook voor de Chinese leider Xi Jinping.

In bepaald opzicht staan het Westen en Rusland volgens De Wijk ook weer niet

zover uit elkaar. Wat Poetin doet in Oekraïne verschilt niet zoveel met wat de VS deed in Irak. En interessant is dat Poetin en Bush jr daarbij dezelfde oorlogsretoriek bezigen. Ze hebben het beide over een militaire bevrijdingsoperatie.

Iemand vraagt De Wijk hoe hij de toekomst van Rusland en Poetin ziet. De Wijk antwoordt dat het nooit meer goed komt zolang Poetin nog aan de macht is. De vraag is hoe Poetin dit allemaal gaat overleven. Er is zoveel ellende ontstaan en de schade voor Rusland is zo gigantisch dat op termijn mensen in Rusland zich tegen Poetin zullen gaan verzetten. De geschiedenis laat zien dat dat in Rusland vaker is gebeurd. Het is Gorbatsjov overkomen. Jeltsin moest ook verdwijnen. Ook de laatste tsaar moest weg.

De positie van Poetin is verzwakt. Vroeg of laat wordt bekend hoe groot de schade is. Dat het economisch slechter gaat en dat de krijgsmacht niks voorstelt. Dat hij daarvoor de rekening gaat betalen is bijna een historische wetmatigheid.

3. Interview met Rob de Wijk

De eerste vraag die aan de orde komt is de status van EU als wereldmacht. Wat is cruciaal om die positie te bereiken en wat zijnde risico's?

De Wijk antwoordt dat de EU de geo-economische wereldmacht al heeft, vanwege de toegang tot de interne markt. De EU kan landen in een bepaalde richting duwen en zonodig sancties opleggen. Maar dat gegeven is onvoldoende om de status van echte supermacht te verkrijgen.

De economische regelmacht van de EU staat als een huis. Er is niets in de wereld dat daar maar enigszins in de buurt komt. De Amerikanen hebben weliswaar de dollar en komen daarmee een heel eind qua geo-economische macht. Maar interne regelgeving en toegang tot de interne markt gebruiken om daarmee gedragsveranderingen af te dwingen, dat

kan alleen de EU. Andere wereldmachten als VS en China kunnen dat niet. In dat verband rijst de vraag hoe crisisbestendig de EU is. De Wijk stelt dat geschiedenis laat zien dat de EU vele crises heeft doorstaan en daar steeds sterker uit is gekomen. Het grootste risico voor de EU als wereldmacht zit hem in de EU zelf. Als Macron de verkiezingen verliest ziet de wereld er anders uit. Dan zal alles geprobeerd worden om de schade te beperken, maar het zal het proces van economische en politieke eenwording vertragen. Voortdurend bestaat het gevaar in Europa dat vanuit nationalistische overwegingen van binnenuit zich krachten ontwikkelen om zich tegen het Europese project te verzetten.

De tandem Duitsland-Frankrijk is essentieel voor het Europese project. Als dat wegvalt ontstaat een groot probleem. Landen als Polen en Hongarije brengen weliswaar onrust met zich mee, maar dat zijn overzienbare problemen.

De manier waarop in Europa de Oekraïne crisis wordt aangepakt illustreert het geschetste beeld dat crises nieuwe kansen bieden voor Europa. Het leidt steeds opnieuw tot versterking van samenwerking en politieke eenheid. Nu wordt Europa weer opgetuigd met militaire macht. Dat is wat nodig is om wereldmacht te zijn: economische macht en militaire macht. Europa heeft lange tijd het militaire gevaar van Rusland onderschat. Men dacht dat het voeren van een klassieke oorlog met tanks, zoals nu gebeurt, niet meer van deze tijd zou zijn. Maar dat getuigt volgens De Wijk van onkunde. Voor Poetin is dat type oorlog helemaal geen verleden tijd.

Als gekeken wordt naar de opbouw van de Russische krijgsmacht dan kun je voorspellen wat er gaat gebeuren.

Wat betreft de positie van Poetin denkt De Wijk dat hij momenteel nog sterk in het zadel zit. Ondermijning van zijn positie is op dit moment niet aan de orde. Misschien op termijn, maar dan moeten we eerder denken in termen van vele jaren.

Tegenkrachten kunnen zich in Rusland niet meer ontwikkelen. Er is geen debat meer mogelijk. Sociale media zijn uitgeschakeld. De discussie dat ouders in verzet komen omdat hun zonen in de oorlog zijn omgekomen heeft eerder gespeeld, namelijk in de Tsjetsjeense oorlog. Maar dat verzet heeft nooit iets opgeleverd.

Met betrekking tot de positie van China rijst de vraag hoe China omgaat met haar relatie met Rusland enerzijds en de relatie met het westen anderzijds. De relatie China-Rusland is sterk. Maar China heeft ook rekening te houden met het Westen, vanwege de afhankelijk van de toegang tot westerse technologie en handel. Daarom is China heel voorzichtig met het leveren van technologie aan Rusland omdat ze niet indirect getroffen wil worden door de sancties die het Westen heeft afgekondigd voor Rusland. Maar dat wil niet zeggen dat China zich schikt in de sanctiemaatregelen van het Westen.

Er wordt wel gedacht dat Rusland geïsoleerd is geraakt door de sancties, maar dat is niet zo. Er zijn 40 landen die akkoord zijn gegaan met de sancties. Meer dan 150 landen doen niet mee aan die sancties. Dat biedt de Russen alle mogelijkheden om via die landen hun economische belangen te behartigen. Daar hoort China ook bij. De oligarchen kunnen rustig naar die 150 landen toe.

In het interview komt ook de positie van de VN aan de orde. Welke rol speelt die in het huidige conflict? Het eenvoudige antwoord van De Wijk is dat die rol afwezig is. Alle partijen die op een of ander wijze betrokken zijn bij dit conflict zijn lid van de Veiligheidsraad. Rusland is verantwoordelijk voor de oorlog. De Amerikanen voeren samen met de Fransen en de Britten een proxy-oorlog. De Chinezen zouden wat kunnen wat doen, maar dat willen ze niet. Ze steunen daarbij feitelijk het beleid van Poetin. Een en ander komt erop neer dat de rol van de Veiligheidsraad nihil is.

De discussie over de oorlog verschuift naar de Algemene Vergadering van de VN. Die

kan de oorlog veroordelen, maar meer dan dat kan de VN niet doen.

Tot slot komt de rol van de VS in het interview aan de orde. In de lezing heeft De Wijk gezegd dat de grootste uitdaging van de VS in China ligt, zowel economisch als militair. Tegelijkertijd worden ze nu geconfronteerd met spanningen aan de Oostgrens van de NAVO. De vraag rijst of Amerika het kan volhouden om aan beide zijden van de wereld zo actief te zijn. Volgens De Wijk is het antwoord nee. Volgens hem is dit de hamvraag in de huidige geopolitiek.

Het is ook de reden dat Biden koste wat het kost wil voorkomen in een directe oorlog met Rusland terecht te komen. Biden stelt alles in het werk om Oekraïne de oorlog tot een goed eind te laten brengen. Dat zal hem waarschijnlijk niet lukken. Maar de wijze waarop hij dit doet laat wel zien dat

er met Amerika niet te spotten valt. Daar zal China ontzettend goed naar kijken. Dat verklaart tevens waarom de Chinezen niks doen. Ze denken:

“laat dit maar gaan”. Want als Amerika dit doet op deze manier dan staat China ook het een en ander te wachten als er iets gebeurt in de Zuid-Chinese zee of Taiwan. Nu zijn Taiwan en Oekraïne niet geheel te vergelijken, maar Amerika toont duidelijk leiderschap in het Westen in de geopolitieke strijd.

Hoe dit afloopt weet niemand. Dat blijft gissen. Waarbij ook de vraag aan de orde komt wie na Biden president wordt van de VS. Als dat een Trump wordt of vergelijkbaar iemand, dan heeft dat grote consequenties. Dat verklaart ook waarom Europa nu alles in het werk stelt om op defensiegebied minder afhankelijk van Amerika te worden.

Verslag: Henk van Gemert en Toon Sanders

Fotografie: Masja Vlaminckx

Publicatie: Culturele Kring Adriaen Poirters Oisterwijk

www.culturelekringoisterwijk.nl

